

LUȚA IOVIȚĂ — „BARBU LAUTARU“ AL BANATULUI

„Cu torogoata subțioară colindatam toată țara“

„De vrei să cunoști și să trăiești frumusețea dansurilor populare bătrânești, du-te la munte. Acolo e patria poșovăicilor sincopate, a brîurilor vioae, unde opinca e crescută din stîncă și mîngăiată de mușchiul pădurii. Tot acolo răsună taraful lui Horea sau ecourile doinite de torogoata lui LUȚĂ. Du-te la Dalci și vei da de nucleul acestor tarafuri ncîntrecute“¹.

Într-adevăr din acest mic sat de munte de sub poala Muntelui Mic, care nu a depășit numărul de 450 locuitori, s-au ridicat cei mai vestiți muzicanți, unii dintre ei ridicîndu-se pe culmi de adevărată glorie, ca reprezentanți tipici ai folclorului bănățan.

Organizați în mici „benzi“ (tarafuri) sub conducerea celui mai destoinic dintre ei — de regulă trîmbițaș (trompetist), clarinetist, mai tirziu taragotist sau saxafonist —, își cîștigau existența din „zicăli“ (angajări la hore, nunți, nedei, plecarea recruților etc.) iar în timpul liber se mai ocupau cu confecționatul de cărămidă.

Femeile lucrau „pe bani“ în sat fie în muncile agricole (la sapă, la fin, la grîu) sau munci casnice: la tors, cusături, etc., iar între cele două războaie mondiale cam fiecare gospodărie din cele nouăsprezece din sat, avea și un „petec“ de pămînt.

Locuiau la marginea satului în căsuțe — un fel de bordeie din lemn tencuit și acoperite cu șindrilă, iar după cel de-al doilea război mondial li s-a dat voie să-și construiască case la „drumul mare“ din cărămidă și acoperite cu țiglă.

Venirea lor pe aceste meleaguri e atestată la începutul secolului al XIX-lea, ca spălători de aur, fără a fi avut dreptul de a locui decît la margine de sat și fără drept de împrumietărire, așa cum aveau dreptul gospodăriile țaranilor grăniceri.

Minele de aur sînt atestate încă de pe vremea ocupației romane la Dalci și la Borlova, sate apropiate.

Printre „șefii de bandă“ dinaintea primului război mondial, cel mai vestit a fost Dumitru Ioviță, un bun trîmbițaș, cu un temperament sangvinic, foarte aspru în familie.

El avea patru copii: cel mai mare „clanetist“ (clarinetist), al doilea „bracist“ (violă), al treilea „contraș“ (vioară a II-a armonie) iar al patrulea eroul acestor rînduri, Luță Ioviță.

¹ Ziarul „Uzina și ogorul“ din 8 ianuarie 1950, Caransebeș.

Născut la 20 ianuarie 1883, a primit prenumele de Nicolae, dar a fost dezmiertat cu prenumele de LUȚĂ, așa cum se obișnuiește și astăzi pe Valea Bistrei, de unde era originară mama sa.

Rămânind orfan de mamă încă la vârsta de doi ani, nu va cunoaște niciodată mângâierea drăgăstoasă și dulce a mamei, mai ales că tatăl său și-a luat o altă soție care a fost o adevărată mamă vitregă și la propriu și la figurat.

La vârsta de opt ani când vîrstnicii lui mergeau spre școala satului cu „bătăciul“ (traistă mică) la gît în care aveau abecedarul, ceruza și tăblița, Luță cu „bătăciul“ la gît în care avea o bucată de mălai cu puțină brînză, doi, trei cartofi opăriți și mai rar și cite un ou opărit (fiert), pleca cu caprele sau porcii „stăpînului“ (căci era slugă) spre izlazul satului sau pe Valea Dalciului printru tufe de gorun sau pajști înmiresmate de miros de „dumbramnic“ o floare primăvărată cu accentuat miros plăcut). Frații săi cîntau în „banda“ tatălui și Luță se uita cu jînd seara la „clănietu“ fratelui agățat de o grindă și la care el nu avea acces. Stăpînul — un om cu suflet bun — (așa îl caracteriza Luță peste ani) — i-a cumpărat un fluier, care-i ținea de urît peste zi.

Degetele lui nu știau a ține între ele ceruza sau creionul, dar se mișcau parcă vrăjite peste „fluera“ (așa îi zicea el), reușind a posedea un frumos repertoriu de cîntece și briuri. Se adunau în jurul său pe „poiană“ „izlazul comunei“ pe la amiază „păcurarii“ în jurul lui pentru „voie bună“, iar seara cînd se întorcea în sat doinea de-alungul satului, înșirată pe o singură uliță, și se simțea mîndru că mulți ieșeau în poartă să-l vadă pe „Luță fluiराșu“.

Tatăl său a aflat întîmplător din sat despre isprăvile copilului sortit a rămîne slugă, și-l pune într-o seară să-i cînte și lui „ceva“. Cu toată asprimea lui, a încercat un gest de mîngâiere de scurtă durată, cu urmarea că micuțul de zece ani, avea voie în fiecare seară de a încerca tainele „clănietului“, sub grija fratelui mai mare.

Așa a început Luță viața de muzicant, vis pe care l-a trăit ani și ani, de a fi un muzicant bun:

*„Darul care l-am avut
Pe lume cînd m-am născut
Mi-a fost darul talentat
Muzicant bun să mă fac“.*

Într-adevăr „darul“ l-a avut, voință a avut și rezultatele bune n-au întîrziat. Seara — mai ales iarna — era prezent la toate șezătorile tînetului din sat, delectîndu-i, iar ei la rîndul lor miluindu-l cu de-ale gurii și cu ceva „crițari“ (monede maghiare); era copilul alintat al satului. Duminica dimineața cînd trecea cu caprele spre pădure, bătrîne mai darnice îi puneau în „bătăci“ cite un colăcel de pomană, iar pe Paști și Rusalii și cite un ou roșu, aducînd seara și pentru cei din casă.

Vestea „micului clănețas“ a mers și în satele vecine: Zervești, Var, Borlova, Turnu Ruieni, unde era solicitat să cînte cu „fluera“ (cu „clănietu“ nu-i dădea voie fratele să cînte în alt sat) la șezători, bucurîndu-se de caldă primire, tratare și răsplată.

Pe vremea aceia muzicanții mergeau toți în fiecare zi de joi la Caransebeș, unde era zi de târg, prilej de angajări și de câștig de o mîn-care caldă și cițiva „crițari“ de la „adălmașuri“ sau „căpări“ (angajări).

Într-o astfel de zi de joi se roagă de tatăl său să-i dea voie să meargă și el la „tîrg“ (expresia muzicanților, spre deosebire de a celorlalți concetățeni care spuneau „la oraș“); „M-o loat de milă în cocie Moșu Laore, pînă la tîrg“. Distanța nu e mare doar 6 km, distanță pe care muzicanții o făceau pe jos, bineînțeles cu instrumentele respective.

Nu s-a dus cu tatăl sau cu frații săi, oarecum aceștia nu-l prea vedeau cu ochi buni și nu e nevoie de explicații. „M-am furișat printre mese — nici acum la bătrînețe nu-mi dau seama cum am îndrăznit, desul că am cîntat din fluieră și tare am fost îngădit... am cîștigat și bani dar mai ales acea zi mi-o deschis drumul către viitor“.

Din acea zi de joi Luță și-a găsit un alt stăpîn, un bun gospodar din Caransebeș, Mita Răbăgia, care l-au luat slugă la vaci, bineînțeles cu aprobarea tatălui. Dormea în „podu grajdului“ și în fiecare seară avea voie să cînte cu „fluiera prin birturi“, unde mai cîștiga și bani și de-ale gurii. Actualul stăpîn s-a apropiat mult sufletește de micul muzicant, și oarecum dîndu-și seama de talentul acestuia, l-a răsplătit cu „două coroane“ (leul maghiar), pentru a-și cumpăra un „clăniat“.

Din banii primiți și-a cumpărat clarinetul și un costum de haine mai bune, și după un an de zile cînd împlinea vîrsta de 14 ani, Luță era cunoscut ca un bun muzicant în Caransebeș.

Așa a început asaltul cu viața de viitor. La început a cîntat în „birtul lui Lupșa“ (local de categoria a II-a), și ținînd mereu ghid recomandarea lui Mita Răbăgia: „să fi cuminte. Să fi așa cum te cunosc eu, cinstit și harnic. Știu că vei ajunge om renumit“. „Mergi sănătos copile“².

Și așa a rămas toată viața: harnic, modest, cinstit. Era solicitat și în localurile „Mielul alb“, „Mindrușoane“, localuri de categoria a treia, unde descrețea frunțile celor mai nevoiași, țărani, muncitori, „domni mai mici“, cîntînd cîntece mai triste așa cum îi era și sufletul lui, care nu a știut de „mîngîierii de mamă“. „Cîntă-ne Luță cîntece de veselie. Vrem să fim veseli“³. Atunci Luță „atîca“ un brîu, ori o poșovaică, o ardeleană cînd mai iute ca la munte, cînd mai lin ca la pustă.

Treptele succesului le urcă vertiginos, făcîndu-se cunoscut, apreciat și solicitat în satele din jur, unde pentru a face față și-a „încropit o mică bandă“, cu familia lui. Nu știm dacă aceștia au simțit lecția care le-a dat-o Luță prin gestul de o rară omenie.

Pentru un scurt timp a fost angajat pentru seara la restaurantul „Ke-reș“ (local categoria a II-a), apoi la restaurantul „Pomul Verde“ cel mai luxos local din Caransebeș, cîntînd alături de alt lansat, muzicant vio-rist, Drugă. Alături de acesta recunoaște Luță mai tirziu că a învățat „multă armonie“. Duminicile nu uita să-și ia „familia“ pe la nunți sau hore.

² Ion Pătrașcu Berdac, *Luță Ioviță — Barbu Lăutaru al Banatului*, edit. Poporul Român, 1944, p. 13.

³ *Ibidem*, p. 14.

Vestea despre talentul și comportarea sa, s-a răspândit pînă la Orșova, unde un oarecare Beca l-a angajat într-un local de clasă în orașul marinarilor, unde a poposit trei ani. Succesul lui moral a fost extraordinar în comparație cu cel material, care era mai bun pentru proprietarul localului. Dar Luță e fericit că poate prin vraja „clănițului“ să-i facă pe alții să se simtă mai bine, să-și „biruie“ necazurile.

Simte mereu chemarea meleagurilor care l-au lansat, și se reîntoarce la Caransebeș, refăcîndu-și „banda“, cutreieră satele pînă la Orșova, pînă spre Timișoara și spre nord pînă la Hațeg. A preferat satele în locul orașului liniștit, fiindcă de acolo se întorcea cu noi melodii de cîntece, de brîuri, ardelene sau doiuri, texte legate de nunți, dăcini sau obiceiuri, pe care le reda cu drag în alte părți pe care le colinda.

Aflîndu-se la o nuntă în localitatea Obreja, una din mărgăritarele de pe Valea Bistrei, a cunoscut-o pe tînăra Ana Lungu, cu care peste pușin timp s-a căsătorit pe care dezmierdînd-o Titiană, i-a închinat versurile și melodia „Titiană“:

*„Titiană nume mîndru
Tot la tine-mi zboară gîndu
Și sara și dimineața
Și pe întreaga viață
Gîndul meu la tine fuge
Doru din urmă m-ajunge“*

Melodia și versurile se cîntă și astăzi, reluată de urmașii lui Luță, cunoscută sub denumirea de: „Titiană“.

Cu Titiana a avut cinci copii (patru băieți și o fată).

Pentru o perioadă scurtă de timp îl întîlnim în orașul muncitorilor, Reșița, unde descrețește frunțile înnegrite de fumul furnalelor ale muncitorilor de aici. Aci i se ivește prilejul de a crea și lansa melodia și versurile: ... „Banii ... bani ...“

*„Banii nu se fac așa
Stînd la masă și a bea
Banii se fac la pădure
Din firiz și din secure
Vai sāracu stînjănaru
Cu cît chin cîștigă banu
Ziua ploaie și trăznește
Stînjănariu tot muncește
Luați aminte domnilor
Banii nu se fac ușor“*

Melodia s-a strecurat repede peste tot, și ajungînd la urechile domnilor mai mari, aceștia au interzis a se mai cînta; abia după 23 august 1944, melodia cu textul adecvat, s-a redat circulației.

Tot Luță este acela care „lansează“ melodia și textul („de cînd lumea“, este expresia lui Luță)

„Pasărea și pitulicul
 S-or vorbit s-aducă frigu
 Dar cum doamne să-l aducă
 Că nici vara nu-i trecută
 Pasărea și rindunea
 S-or vorbit s-aducă neaua
 Dar cum doamne s-a aducă
 Că nici vara nu-i trecută“

Încorporat pentru o scurtă perioadă de timp în preajma primului război mondial la Seghedin (în Ungaria), aci descoperă un nou instrument muzical de care rămîne încîntat, atît de „dulceața“ lui cît și de faptul că digitația pe claviatură se aseamănă cu cea a fluierului. E torogoata (taragotul). Iată că Luță se mîndrește de aci înainte că a introdus în Banat și în țară, prima „torogoată“. „Am cumpărat-o cu toată sărăcia mea fiindcă mi-o plăcut tare de ea și de sunetu ei“. „Mis primu care am cîntat pe torogoată aici“.⁴

⁴ Discuții sub formă de dialog sau povestiri cu Luță Ioviță.

Pe lângă durerea familială că și-a pierdut și tatăl, întristarea începe să-i stăpânească inima la auzul tobelor care anunțau mobilizarea, că începe „bătăia“ (războiul, în grai localnic). Regretul pentru pierderea tatălui era alimentat de faptul că acesta „n-a apucat să vadă și să mă audă cum cînt pă torogoată“. Cu torogoata talisman, ruptă în două jumătăți și legată la piept, așa a plecat Luță la „bătaie“, cu regimentul 43 din Caransebeș în 1914, pe frontul din Galiția, apoi pe frontul italian.

Torogoata a fost singura mîngăiere, atît a lui personal cît mai ales că reușea să aducă alinare în atîtea și atîtea suflete de „cătane“, care ca și el trăiau coșmarul unui război nedrept și mai ales cum le spusese lor — cătanelor — căpitanul Pop (român ardelean) că, „inima-i plînge de durere luptînd pentru o cauză streină de sufletul său“⁵.

Își amintește Luță cu nostalgie de ziua cînd căpitanul Pop, mai mult „poruncind“ i-a cerut să urce pe creasta tranșeului și să cînte din torogoată că „poate s-or mai îndulci mitralierele“⁶. El a ascultat ordinul, a urcat cu frică „decungu“ (parapetul) și tremurînd din picioare a început să cînte la început mai timid, apoi tot mai îndrăzneț „La Paloma“ la auzul cărei melodii, „tălienii (italienii) — așa-i numeau românii — au încetat a mai trage. „Am cîntat „La Paloma, la început, și nici un inamic nu mai pușca. Eram deasupra tranșeilor așa că oricare mă putea ochi, dar n-au făcut-o. Mă ascultau italienii ca și camarazii mei din companie. Am închis ochii ca să nu văd unde sunt. Îmi adusesem aminte imaginea unui sat bănățean și voiam să cred că nu sunt pe cîmpul de luptă plin de răniți și morți, ci la horă în sat. Am schimbat „La Paloma“ cu o horă apoi cu o sîrbă, doine, dar începînd să plîng cu suspine n-am mai putut continua. Din tranșeiele inamice aplauzele mă chemau să continui, *Bravissimo Seniore* se repeta, dar eu n-am mai putut. Eram istovit, o jale amară îmi încerca sufletul; N-am putut asculta nici ordinul d-lui căpitan, îndemnurile camarazilor nici chemătam, lupta nu reîncepuse. Un moment am crezut că s-a făcut pace... Seară de seară cîntam... pînă ce m-am îmbolnăvit și am fost trimis în spital la Viena“⁷.

În spital, în trenul care-l aducea peste un timp în concediu medical, în gări unde trenul se oprea, Luță, trăind bucuria revederii familiei, cînta cu drag doina bănățeană sau veselul „brîul bătrîn“ alternînd cu „doiul borlovenilor“. „Cînd am trecut Tisa și am văzut portul românesc, plîngeam toți de bucurie“, sînt cuvinte de adevărată lecție de patriotism, ieșite din gura unui simplu muzicant, care se întorcea după aproape patru ani petrecuți în vijelia frontului, acasă unde familia în grijă și lipsuri îl aștepta din zi în zi.

„Acasă ajuns cinci perechi de ochi mă priveau cu drag și nădejde, nu le venea să creadă ochilor că m-am întors. Soția s-a dus prin vecini să ceară ceva bucate și niște răchie“⁸.

Că în sufletul lui Luță sălășuia un cald patriotism, ne-o întărește și următoarea scenă; fiind în concediu medical și desfășurîndu-se nedeia din

⁵⁻⁶ *Ibidem*.

⁷ Ion Pătrașcu Berdac, *op. cit.*, p. 26—27.

⁸ *Ibidem*, p. 28.

Caransebeș (23 aprilie, Sf. Gheorghe) se aflase în oraș despre prezența lui Luță acasă. Ca urmare, Alionte (dirijorul corului din Caransebeș și Ghiță Bona un cetățean de onoare al orașului, bun cîntăreț) „l-au poftit“ să cînte cu torogoata la „negeie“, și el nu putea refuza, era și interesul moral și cel material care-l îndemnau să participe. Deschiderea negeii a făcut-o corul cu intonarea imnului deșteptării „Deșteaptă-te române“, și „toată lumea adunată s-a alăturat corului iar noi muzicanții ne-am alăturat lor“⁹.

Un entuziasm de nedescris prinsese întreaga masă de „negeiași“ și gazde și „goști“ (oaspeți), neluînd în seamă că în spatele lor jandarmii așteptau cu mîinile crispate de maiul puștii, terminarea ovațiilor ca să înceapă arestările. Așa au și făcut. Cu toate protestele mulțimii, Alionte, Gh. Bona, Luță Ioviță și alți „capi“ au fost ridicați din mijlocul nedeii și duși la închisoare.

Întemnițarea nu a durat decît pe timpul nedeii — două zile — fiind eliberați la protestele mulțimii.

Dar Luță n-a scăpat definitiv de jandarmi, fiindcă terminîndu-i-se concediul medical el a devenit dezertor, nemaivoidînd a se întoarce pe front. Această idee a izvorît din faptul că imperiul Austro-Maghiar începuse să se clatine și pe front și în interior.

A stat ascuns pe la prieteni și cunoscuți, și cînd a fost prins era prea tîrziu ca să mai fie judecat. Deși luat de jandarmi în cătușe, el a fost eliberat, imperiul fiind destrămat și autoritățile nu mai puteau să se ocupe și de cazuri de dezertare de pe front. Erau prea mulți dezertori.

Iată-l așadar pe Luță, liber, într-o țară unde se vorbea fără frică limba părintească, organizîndu-și „banda“, cutreierînd satele și orașele Banatului „și de-a lungu și de-a latu, fînc-aci cîntă tăt natu“.

Toți erau vrăjiți nu numai de prezența lui Luță, cît mai ales de noul instrument — torogoata — cu care el nu apucase să se lanseze din pricina războiului. În sinea lui mai persistă durerea plecării în armată și lansează melodia și textul:

*„Bine doamne cui îi bine
Bine-i cui nu cătânește
Stă acasă și iubește
Că bine mi-o fost și mie
Nainte de cătănie
Cîn mă iubeam cu Mărie“*

Un nou vis îl străbate, visul care devine realitate în anul 1923, vis immortalizat în versurile:

*„Tot așa mă hate gîndu
Să-m vînd casa și pămîntu
Să rămîn numa cu bitu
Să mă duc unde m-i gîndu . . .“*

⁹ *Ibidem*, p. 30.

Împreună cu toată familia, cu puținul bagaj de „hăinărie“, pleacă din orașul care l-a lansat, spre București, unde ani în șir va fi mesajerul cîntecului bănățean. Prestigiul de care s-a bucurat în Banat, și l-a păstrat în creștere continuă și în capitala țării. Prestigiul lui Luță provine dintr-o serie de calități: modestie, o caldă prietenie, pasiunea de a cînta tot mai bine, mai frumos, interpunerea momentului cu melodii adecvate și totală lipsă de vanitate, sau cerșetorie.

Posesor al unui bogat folclor muzical și textual avea intuiția de a împleti în mod armonios, plăcut, seară de seară repertoriul cîntecelor, a brîurilor cu ardelenele și doiurile bănățene.

Dar Luță n-a fost numai un vestit muzicant instrumentist, el a fost un strălucit rapsod, un promotor — am putea spune — al muzicanților „guriști“ (cîntăreți vocali). Contribuția lui Luță în ceea ce privește descoperirea și mai ales păstrarea și prezentarea publică a folclorului vocal, este considerabilă.

Era o fire extraordinar de sensibilă, orice emoție fie de bucurie, fie de întristare îi provoca lacrimi. Nu o dată ascultătorii lui au trăit astfel de scene, cînd „torogoata“ se odihnea pe masă, fiind înlocuită de vocea de tenor dulce, parcă udată cu lacrimi ce curgeau pe obraz. Iată cum îl caracterizează primul său biograf: „Cîntecul bănățean a trăit ca o floare veșnic fragedă, fiindcă a fost îngrijită și udată de lacrimile și dragostea lui Luță Ioviță“¹⁰.

Iată ce serie despre drumul deschis de Luță rapsozilor vocali Tiberiu Alexandru — muzicolog al Institutului de etnografie și folclor — „Popularitatea și prețuirea de care se bucură astăzi cîntecul bănățean este în bună parte datorată lui Luță Ioviță. Peste fire de sensibil el a difuzat ani de-a rîndul repertoriul muzical de cea mai autentică speță, bogat și variat, de o înaltă valoare artistică. Dar nu numai atât; în vremea sa lăutarii bănățeni încetaseră să mai cînte din gură. În acest chip a pierit aproape de la o zi la alta repertoriul lăutăresc vocal. Luță Ioviță știa să cînte și cînd i s-a cerut, a cîntat. Pilda a fost urmată și cîntecul bănățean a continuat să înflorească“.

Înzestrat deci cu aceste calități, nu i-a fost deloc greu să se facă repede cunoscut în capitala țării, întărind din plin „lauda“ bănățenilor că „Banatu-i fruncea“. Și-a organizat și aici un taraf „dă muzicanți bănățeni“¹², a cîntat în mai multe restaurante timp de peste 20 de ani (cu scurte întreruperi, la care ne vom referi), bucurîndu-se de o desăvîrșită popularitate și mai ales în rîndurile studențimii bănățene. A cîntat prin restaurantele: „Roata lumii“, „Coroana“, „Regina“, „Coloseum“, peste tot dînd dovadă de dăruire completă și omenie.

Bunătatea lui sufletească s-a concretizat din timp prin sprijinul material acordat unor studenți „în pană“, mai ales în numerar. Nu puțini au fost aceia care au beneficiat de larghețea sufletească a renumitu-

¹⁰ *Ibidem*, p. 8.

¹¹ Tiberiu Alexandru, „Luță Ioviță“, date biografice pe coperta unui disc Electrecord închinat lui Luță Ioviță cu 13 melodii populare cu solo de taragot și voce.

¹² Vezi *supra* nota 4.

lui muzicant. Era mîndru în sinea lui atunci cînd cite un „boboc“ student și se prezenta spunîndu-i satul de origine, iar Luță care cunoștea aproape „tăt“ Banatul să-l întrebe: „Ce mai face cutare? Mai trăiește cutare? Am cîntat la voi în sat la nunta lui cutare.“¹³

Copiilor le-a creat condiții optime de a deveni și ei buni muzicanți (un saxafonist, un pianist, un violoncelist), cunoscători de instrumente, armonie, contrapunct, etc., cunoștințe muzicale de care el în copilărie nu a avut parte. Cu timpul, copii au cîntat alături de tatăl lor, cel mai mic cunoscut de Luță — junior — bun saxafonist, iar cel mai mare, Niță, renumit rapsod vocal. Deși a cîntat alături de Grigoraș Dinicu, cu Belmustață, numai modestia l-a ținut alături de cei mai de „jos“, de cei cu ciștiguri mai mici, de studenți, de nevoiași, cîntînd în restaurante frecventate de aceștia, și de care Luță Ioviță a rămas toată viața sa legat. Mulți dintre foștii studenți din acei ani — mai ales perioada 1928—1943 — cînd Luță era cunoscut în toată capitala din emisiunile radio sau imprimat pe plăci de patefon — editate de casele de discuri: Odeon, Columbia și altele — își aduc astăzi aminte cu nostalgie de serile petrecute alături de „Taica Luță“ (așa cum îi ziceau studenții).

Vom reda mai jos cîteva din impresiile adînc întipărite în memoria unor foști admiratori din acei ani, ani ai tinereții lor; Iată de exemplu ce ne spune Zărie Trica, originar din localitatea Valea Timișului: „Prin anii 1928—30, eram student, cînd Taica Luță cînta alături de copiii lui la restaurantul „Cioarec“ din Piața Amzei. Într-o sîmbătă seara am fost în acest restaurant cu alți cîțiva studenți bănățeni. Luță ne-a primit cu drag și cu o adîncă emoție, cîntîndu-ne o doină din Bănat. La rîndul nostru i-am cîntat și noi o altă doină pe trei voci, după care el cu lacrimi în ochi ne-a îmbrățișat și sărutat. Această întîlnire s-a repetat în fiecare sîmbătă seara, iar doinile păreau de atunci mai atrăgătoare și interpretate cu o sensibilitate deosebită. Restaurantul a devenit tot mai frecventat și foarte aglomerat datorită versurilor și melodiilor bănățene, cîntate cu o deosebită măestrie și sensibilitate“¹⁴. Mai amintește acest doctor că Luță era foarte atașat de satul Valca Timiș, unde se ducea Luță în fiecare vară la 20 iulie cu ocazia nedeii, fiind foarte apreciat și solicitat de țărînimea din jur. De aci acesta a cules multe melodii, și mai ales de la Zărie Civiș (cu acesta făcuse și frontul) și Veta Trica a lui Ambruș și Lazăr Peica.

Profesorul Cristescu Monică la fel — originar din Borlova, o altă localitate de la poalele Muntelui Mic — îl caracterizează astfel: „Om de o bunătate sufltească deosebită, altruist de exemplu și care știa să împletească în mod armonios datoria de muzicant cu viața de toate zilele. Chiar și cînd a fost jignit — se mai întîmpla ca vr-un chefliu să-i adreseze cuvinte de ocară — Taica Luță se prefăcea că nu aude. Era bucuros să ajute pe cîte un student cu bani de „împrumut“ iar cînd suma era mai mică, refuza să o mai primească. Au fost destui studenți, care au cîntat la restaurant pe „obrazul lui Taica Luță“¹⁵.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Dr. Trica Z., relatare scrisă din amintiri, legată de L. Ioviță.

¹⁵ Prof. Monică Cristescu, relatare scrisă din amintiri, legată de L. Ioviță.

Iată și o scenă puțin hazlie petrecută într-o seară, mai bine zis aproape de ora închiderii, când la o masă un grup de studenți și ei întârziati cîntau în grup acompaniați de taraful lui Luță. A intrat în restaurant un grup dar nu de studenți ci de cheflii întârziati și care au cerut cîntece de-ale lui Luță. Luță îl formase pe fiul său cel mare ca solist vocal — gurist — și întîmplarea face că unul din studenții prezenți semăna grozav de bine cu acest solist, dar care în seara aceea nu era prezent. Cîntînd Luță cu torogoata melodia de mare circulație atunci „Gugulan cu car cu mere“, unul din cheflii veniți, confundînd pe studentul V. azi avocat pensionar cu solistul vocal absent, l-a luat pe acesta cu vorbe destul de tari: „Da... tu de ce nu cînti, bă?“; bietul student rămînînd stană, dar Luță a prins mișcarea și repede a intervenit zicînd dulceag: „Imediat va cînta Domnule“, iar acesta împins mai mult și emulat de colegi s-a ridicat, a început cu textul — care student bănățan nu-l cunoștea pe atunci, „Gugulan cu car cu mere“ — apoi „noi ceilalți în grup, și așa i-am delectat pe oaspeții nedoriti. Ba mai mult am cîștigat și cincizeci de lei, care i s-au oferit „guristului“ ca drept răsplată”⁶.

Fire de trubadur Luță pleacă spre capitala Ardealului, la Cluj pentru o perioadă de aproape doi ani, unde la restaurantul Brînzaș portretul lui era pus la loc de cînte în vitrina principală cu o atenționare complezantă „Aici cîntă Luță Ioviță“.

Aici, la Cluj, a fost invitat la o seară bănățeană alături de alți cîntăreți bănățeni, aducîndu-și și aici o contribuție morală desăvîrșită: „Taragotistul Luță Ioviță a avut cel mai mult program de susținut. Succesul moral a fost covîrșitor, Luță Ioviță fiind condus cu alai de studenți pînă la restaurantul Brînzaș”¹⁷. Printre cei pe care i-a fermecat torogoata lui Luță, este marele poet ardelean Octavian Goga, care nu odată a întârziat în restaurantul mai sus amintit de dragul torogatei. Își mai aduce Luță aminte cu mîndrie că imediat după terminarea războiului a fost invitat special la Oravița, unde era prezent generalul Averescu — prim-ministru pe acea vreme — căruia „i-a plăcut grozav torogoata, instrument pe care nu-l auzise și văzuse pînă aci”¹⁸.

Deși era angajatul „capitalei“, nu uita Caransebeșul natal, unde din cînd în cînd apărea și mai ales la întrunirile muzicanților la așa zisele baluri ale muzicanților, prezența lui fiind făcută prin afișe tipărite și afișate în tot orașul. La fel Luță venea aproape în fiecare vară — pentru o perioadă scurtă — în iulie — la Băile Herculane unde cînta la restaurantul „Bolta rece“. Aici l-am cunoscut eu în iulie 1930 cînd terminasem clasa a IV — de școală normală, și unde mă aflam împreună cu tatăl meu, vîrstnic și cunoscut din copilărie cu Luță. Parcă îl văd prin ochii amintirilor cum cînta și plîngea:

*„La băgița meu la poartă
Două fece mari se ceartă
Una-i mîndră da săracă
Alta-i slută da bogată*

¹⁶ Vezi supra nota 4.

¹⁷ Ion Pătrașcu Berdac, *op. cit.*, p. 42.

¹⁸ Vezi supra nota 4.

INVITARE

Joi seara la 14 Noemvrie 1929
(fasarea Postului de Crăciun)

==== va avea loc în sala ospătării ====

„MIELUL ALB“

**PETRECEREA
LĂUTĂRILOR**

la care Onoratul public cu onoare este rugat a lua parte.

Inceputul la ora 8 seara. Intrarea de persoana 15 Lei

Muzica lui Luță și fiul său.

In pauza: solo de saxofon și cuplete, cântate de fiul lui Lotă

Pentru mâncări bune și băuturi carate se va îngriji **P. Matei**, ospătar.

111, BULEZANA, CARANSEBES

urmată de brîul „iegerii“, cu torogoata la urechea tatii:

*Prin doi meri, prin doi peri
Cosita vergița iegera
Mă-ntilnii cu mindra ieri
Cosita vergița iegera
Mă-ntilnii și ieri și az
Mor dușmanii dă năcaz
Cosita vergița iegera
Las-ă moară că nu-m pasă
Cosita vergița iegera*

*C-a me mîndră-i mai frumoasă
Coșîta vergîta iegera
Că mîndra care-o am acuma
N-aș da-o pă toată lumea
Coșîta vergita iegera“*

În timpul celui de-al doilea război mondial, este din nou prezent în aceleași localuri, dăruindu-se cu aceeași căldură sufletească caracteristică lui, descrescînd frunțile celor rămași acasă, alternînd cu aceeași măiestrie torogoata cu vocea lui melodioasă, avînd alături pe fiul său Niță care cînta cu saxofonul. Este perioada cînd el a fost și mai mult solicitat la radio și imprimări pe plăci pentru patefon.

Anii vieții lui însă se duc și parcă din ce în ce mai repede lăsînd urme și fizice și sufletești, oboseala îi dă tîrcoale tot mai dese, și Luță e conștient de acest proces natural și ireversibil.

Lăsîndu-și copiii — deja muzicanți lansați — în București, în anul 1946 revine în capitala Banatului, la Timișoara, pentru a-și trăi anii bătrîneții. Deși avea 63 de ani chemarea plaiurilor caransebeșene îl determină să facă zilnic naveta la Caransebeș, unde cînta seară de seară la restaurantul „Palace” (local categoria I) deschis în același an și unde el devine din nou „idolul gugulanilor”¹⁹.

Aci l-am reîntîlnit, ocazie în care Luță m-a rugat să-i prilejuiesc o întîlnire cu satul copilăriei lui triste, sat care era și al meu, pe jumătatea mamei. Ocazia nu a fost departe, apropiindu-se nedeia — 14 octombrie (Sf. Paraschiva), cînd cu „cocia”²⁰ ne-am dus (așa a voit el) și așa a reușit să-și vadă satul natal după o absență de peste douăzeci de ani.

Pe măsură ce ne apropiam de sat, Luță devenea mai trist, mai tăcut, privînd aievea în căutarea trecutului trăit pe aici. Prima reacție, o tresărire, parcă un reviriment de bucurie i se întipărise pe față ce începea să se zbircească, e la intrarea în sat. Un grup de case din cărămidă crudă și acoperite cu țiglă și cu o intuiție clară Luță a întreat: „Așa-i că astea-s casele muzicanților?”. „S-or mutat săracii din bordeiele de pe coastă, la ulița satului”. „Uite și aici... da... da... asta-i casa lu... cutare... cutare... Parcă era Luță copilul, care se bucura el de împlinirile altora.

L-am dus la familia Gicescu, la vîrstnicul lui, Iova, care l-a primit cu multă ospitalitate, „doar era și negee în sat”. A stat la masă cu „goșcii” (oaspeții) veniți la această familie, și mare a fost satisfacția sufletească de ambele părți. Vestea s-a răspîndit repede în sat, și mulți din cei mai în vîrstă care îl cunoșteau din anii copilăriei, au venit la un... pahar de vorbă „că așa-i la negeie”, invitîndu-l să-i viziteze, să mai stea în sat, măcar „cît ține negeia”. Se făcuse seara și amintirile nu se terminaseră de povestit, iar Luță trebuia să fie la „local” la orele 20, așa că „... interviul trebuia terminat.”

După vre-o trei ore de „taifas” (discuții) Luță și-a cerut scuze că va trebui să plece „la datorie”, cu multă părere de rău dar și cu satisfacția sufletească că a reușit să-și revadă satul natal. N-aș putea încheia fără să arăt o mică scenă de discuție cu „Baba Măria Ghiceasca”. Luță (ca de altfel toată populația satului), cu mulți ani înainte nu consumau pîine decît cu ocazia unor sărbători, aceasta fiind înlocuită cu mîlaiul (făină de porumb în apă fiartă), și copt în „țest” sau „cămin”. Mîlaiul consumat cu brînză de oaie era un deliciu pentru muzicanți. La plecare Luță i-a zis babei Măria: „Am mîncat la voi mîncăruri foarte bune, da... eu mai bucuros aș fi mîncat o țiră (puțin) mîlai cu brînză”. Iată și replica babei Maria: „Ei, ei Luță o tu nu ști că la negee nu se mîncă

¹⁹ Gugulani, sînt deaumuți țărani de la poalele Gugului, cel mai înalt vîrf din M. Ţarcu.

²⁰ Cocie este un termen ungurec folosit pentru substantivul căruță (trăsură țărănească).

mălai, acu mîncăm și noi pită coaptă în cuptori cu friptură bună dă oaie, coaptă sub tăst“.

Luîndu-și rămas bun, cu aceeași docie, am făcut drumul întors spre Caransebeș. Am făcut totuși o oprire la marginea satului unde erau casele muzicanților, dar care fiind plecați la nedee (cu zicala) n-au avut ocazia de a-l invita pe Luță să-i viziteze și să vadă că și ei trăiesc acum mai bine. Era totuși un bătrîn acasă. Era Moș Tită trîmbițașul, mai mare decît Luță, un fel de staroste al muzicanților din Dalci, renumit muzicant și om de omenie, pe care Luță — îmi spunea pe drum că — l-a avut totdeauna ca exemplu de comportare.

Bănuiesc că sub influența celor cîteva păhărele de „tărie“ (țuică), „Tata Luță“ avea chef de vorbă, de destăinuiri ca niciodată pînă acum. Se bucura, surîdea, vorbind de succese, cunoștințe mari, dragostea cu care a fost înconjurat peste tot, toate justificate și cu adînci regrete că a îmbătrînit.

*Am trăit și-mbătrînit
Multă lume m-a iubit
M-a iubit c-am fost cînstit
Și pe toți i-am veselît*

*Eu cîntam cu clănietu
De suna tot aretu (împrejurul)
În zile de sărbători
La fete și la feciori
Doamne ce bine era
Eu cîntam, lumea juca“.*

Îmi relata cu tristețe că în luna mai a fost invitat la București de către Tineretul universitar de aci la o petrecere, dar că nu a putut merge, fiind înlocuit de fiul său Niță (saxafonistul), petrecere înseilată în ziarul lugojan „Răsunetul“ astfel: „La această petrecere și-au dat concursul cunoscuții lăutari Luță Ioviță junior și Ion Luca Bănățanu, care intercalau pauzele cu doinele, poșovăicile, horele și de doi“²¹.

La finea anului 1947 s-a retras definitiv la Timișoara, unde a cîntat la Casa Armatei, Dinamo, răspunzînd cu drag la chemările tineretului din satele bănățene la nedee, nunți, hore în sărbători, și alte prilejuri. În tocul torogoatei purta broșura „Luță Ioviță“ Barbu Lăutaru al Banatului“ broșură biografică tipărită prin grija lui Ion Pătășanu-Berdac, apărută la sfîrșitul anului 1943 Luță făcînd astfel și pe difuzorul ei prin localitățile unde cînta și chiar în localuri unde își desfășura activitatea, din ce în ce mai rar.

Anii grei ai copilăriei, ai primei tinereți, încep a fi amintiri pe care el le redă cunoscuților ocazional, arătîndu-și satisfacția că a biruit „tot răul“ (e expresia lui), mulțumit că a făcut mult bine pe unde pașii l-au purtat.

²¹ Ziarul „Răsunetul“ din 1 iunie 1947, Lugoj.

Dar marea lui satisfacție sufletească, o încununare a prodigioasei sale activități de creator, valorificator și păstrător al folclorului bănățan, a trăit-o în iunie 1954, când i s-a decernat Ordinul Muncii clasa a III-a chiar de președintele Consiliului de miniștri Dr. Petru Groza. „Am dat mâna cu mulți oameni mari, dar când mi-a întins mâna Dr. Petru Groza, parcă mâna mea a început să tremure și am plîns cu adevărat“ îmi spunea el la scurt timp după această festivitate.

Își dădea seama că pașii i se iuteau spre infinit, dar nu bănuia că sfîrșitul e atît de aproape. Mergea tot mai rar la „zicăli“ așa cum s-a dus în zilele de 25—26 decembrie 1955, iar în dimineața lui 27, așteptînd trenul în gara Topolovăț, s-a întins pe o bancă în sala de așteptare și... nu s-a mai trezit. „Ortacii“ lui n-au mai putut face nimic pentru a-l readuce în viață, doar aducîndu-i un ultim salut, luîndu-și căciulile de pe cap. Înmormîntarea a avut loc peste două zile în cimitirul din sectorul Fabrik la Timișoara, condus pe ultimul drum de membrii familiei și cîțiva cunoscuți care aflaseră din întîmplare că a trecut în lumea veșniciei, fără fast și trîmbițări, în atmosferă de liniște și modestie, așa precum toată viața a fost Luță Ioviță.

A fost „un om“ stimat și mai mult, admirat de toți acei ce au venit în contact direct sau indirect cu el. În viața lui a fost „un cineva“, un anonim neștiutor de carte care a reușit prin vraja unui instrument muzical — torogoata — să oprească pentru cite ore țacînitul mitralierelor și gura tunurilor, să creeze clipe de pace, să apropie suflete care se dușmăneau, să îmblînzească firi vijelioase. „Eu fiind copil mic mi-am închipuit că torogoata lui tata era un instrument capabil cu sunetele sale prelungi, și melodioase, să astupe gura hidoasă a mitralierelor și a tunurilor“²².

Ca semn de omagiu adus aceluia care a adus o contribuție considerabilă la păstrarea și îmbogățirea folclorului bănățan, Casa de cultură din Caransebeș, organizează anual cu ocazia zilelor culturii începînd din 1977, un concurs artistic „Festivalul LUȚA IOVIȚĂ“, concurs dotat cu premii și care pînă în prezent se bucură de o mare popularitate și o largă participare a unor vestiți instrumentiști suflători din județ și alte județe din țară.

Figura vestitului muzicant Luță Ioviță, interpret neîntrecut la vremea sa la clarinet și taragot, rapsod vocal și conducător de taraf cu dreptate față de ortacii lui, să fie pildă vrednică de urmat de urmașii săi, care au fericirea de a-și desfășura activitatea în condiții de viață pe care Luță, doar le visa.

În încheiere redau cîteva versuri închinat marelui muzicant Luță Ioviță, scrise de un anonim, așa precum și Luță a fost la vremea sa.

*„Din fragedă copilărie
Tu slugă-ai fost
Și-ai reușit prin bărbăție
Să-ți făurești un rost*

²² Almanahul ziarului „Satul socialist“, 1973, p. 42.

Cine și-ar fi-nchipuit
Că tu Luță, din argat
Chinuit și umilit
Vei dăinui peste veac

Ai dus „fruncea-n“ capitală
Omenia și aleanul
Ai fost muzicant de fală
Ai fost Barbu bănățeanu

Torogoata ta vestită
Ai adus-o primu-n țară
Cu mișală mînuită
Ne-a adus atîta fală

De prin sate lingă riuri
Ai cules, ai adunat
Doine, hore, doiuri, brîuri
Ce vor trăi peste veac

Suflet bun și chinuit
Exemplu de omenie
Așa te-am știut de copil mic
Așa te-ai dus în veșnicie“

NICOLAE MIHĂILESCU

LUȚĂ IOVIȚĂ — „BARBU LAUTARU“ DU BANAT

(Résumé)

Luță Ioviță (1883—1954) a été un des plus importants musiciens-ménétriers du Banat, region du sud-ouest de la Roumanie. Doné d'une exceptionnelle sensibilité artistique, il a diffusé un repertoire musical riche et varié, d'une grande valeur.

C'est en bonne partie — grâce à lui que le folklore musical jouit à présent d'une grande popularité au Banat.

Le taragot est une sorte de saxophone droit — très répandu au Banat — dont la popularité est à Luță Ioviță.